

УДК 37.015.3:373.091.212.7

Управління вчителем зворотним зв'язком в освітньому процесі

Халік О. О.

Анотація. У статті запропоновано огляд підходів і моделей зворотного зв'язку в освітньому процесі, визначено загальні властивості ефективного фідбеку, розглянуто особливості управління вчителем зворотним зв'язком. Узагальнено докази впливу фідбеку на навчання й успішність учнів, зокрема з'ясовано, що похвала на особистісному рівні як різновид фідбеку є неефективною. Типізовано види фідбеку за різними критеріями, зокрема, за джерелом виникнення, формою, метою, складністю, часом надання, за направленістю щодо досягнення цілей. Визначено чинники й умови надання ефективного зворотного зв'язку. Позначено проблеми, які можуть заважати ефективності управління вчителем фідбеком в освітньому процесі.

Ключові слова: зворотний зв'язок, фідбек, мотивація, похвала, моделі зворотного зв'язку, управління зворотним зв'язком.

Постановка проблеми

Реформа Нової української школи повинна сприяти зростанню учнів, щоб вони стали успішними у світі майбутнього, навчилися співпрацювати, розв'язувати проблеми, а не боятися їх. Сучасний учитель повинен управляти освітнім процесом, щоб досягати найбільшої ефективності у формуванні та розвитку особистості учня. Значну роль у досягненні вказаних цілей відіграє зворотний зв'язок під час навчання. Він дозволяє отримувати учням цінну інформацію про їхній прогрес, допомагає визначати сфери, у яких їм потрібно вдосконалюватися, зрозуміти якість своєї роботи і те, як вони можуть розвивати свої навички та знання. Окрім того, зворотний зв'язок сприяє формуванню мислення й інтелектуальному зростанню школярів. Водночас серед учителів і батьків досі спостерігається тенденція недооцінювання ефективності надання зворотного зв'язку під час освітнього процесу, а також зміна погляду щодо важливості оцінювання навчальних досягнень учнів із використанням системи балів.

Метою статті є теоретико-методологічне обґрунтування специфіки управління вчителем зворотним зв'язком в освітньому процесі.

Викладення основного матеріалу дослідження

У межах традиційного підходу зворотний зв'язок в освітньому процесі ґрунтується на принципах біхевіоризму, який передбачає використання вчителем позитивного підкріплення або покарання (B. F. Skinner, E. Thorndike, B. DeNisi, A. Kluger). Згідно з цією моделлю, зворотний зв'язок надає вчитель, і це насамперед засіб підкріплення бажаної поведінки, бажаних способів роботи, а також усунення небажаних.

Наприклад, A. Kluger, B. DeNisi визначають зворотний зв'язок як «дії зовнішнього суб'єкта з надання інформації за деякими аспектами виконання завдання» [12, с. 260]. Проте таке трактування може призводити до того, що учень стає пасивним отримувачем зворотного зв'язку, залишаючись лише об'єктом, а не суб'єктом.

У новій діалогічній парадигмі, де учень і вчитель є партнерами, де наявні суб'єкт-суб'єктні відносини, зворотний зв'язок допомагає розвивати навички учня як активного суб'єкта пошуку й оцінювання (D. Boud, D. Carless, J. Hattie, H. Timperley, B. Malecka, D. J. Nicol, D. Macfarlane-Dick) [4; 8; 13; 15].

J. Hattie і H. Timperley в межах сучасного підходу трактують зворотний зв'язок як «інформацію, яку надає викладач, колега, книжка, батьки, особа, досвід (тощо) щодо різних аспектів чийсь діяльності або розуміння» [8].

Завдання вчителя — підтримувати стійкі практики зворотного зв'язку, розвивати здатності розуміти, осмислювати та застосовувати отримані знання на основі зворотного зв'язку.

У нашій роботі будемо розглядати зворотний зв'язок як інформацію, яка надається учневі щодо цілей або результатів навчання, його головна мета — покращення результатів навчання, розвиток у школярів мислення зростання.

Основний напрям досліджень щодо зворотного зв'язку в освітньому процесі останнього десятиліття — створення моделей фідбеку, які б були найбільш результативними, вивчення ефективності різних видів фідбеку та ролі вчителя в його управлінні. Водночас, існує відносно мало досліджень щодо особливостей сприймання зворотного зв'язку школярами (J. Hattie & S. Gan; S. Gamlem & K. Smith; H. Harris & G. Brown).

Більшість сучасних науковців-психологів (P. Black & D. Wiliam) [1], які досліджували роль зворотного зв'язку в освітньому процесі,

підтверджує, що зворотний зв'язок може покращити результати учбової діяльності школярів, сприяти набуттю необхідних компетентностей.

Зокрема, J. Hattie і Н. Timperley здійснили концептуальний аналіз зворотного зв'язку й огляд доказів його впливу на навчання й успішність. Вони зазначають, що зворотний зв'язок є критично важливим для ефективного навчання [8].

Розглянемо сучасні моделі зворотного зв'язку, які орієнтовані на врахування різних умов і чинників, що роблять фідбек ефективнішим в освітньому процесі.

J. Hattie і Н. Timperley представили модель зворотного зв'язку, яка визначає конкретні властивості й обставини, що роблять його ефективним і складається з трьох компонентів: підживлення (Feedup), власне зворотного зв'язку (Feedback), руху вперед (Feedforward). Зокрема, науковцями визначено, що лише той зворотний зв'язок є ефективним, у якому учень у результаті отримує відповіді на три основні запитання:

- Куди я йду? (про цілі) — Feedup;
- Як (у який спосіб?) я йду? (про стратегії) — Feedback;
- Куди далі? Які заходи необхідно здійснити, щоб досягти кращого прогресу? (про дії щодо прогресу) — Feedforward.

Автори зазначають, що відповіді на ці запитання покращують результат учбової діяльності школярів, коли є розбіжність між тим, що зрозуміло, і тим, що хочеться зрозуміти.

Окрім того, дослідники визначають, що кожне запитання зворотного зв'язку може охоплювати чотири рівні:

- рівень завдань (наскільки правильно розуміє/виконує завдання учень),
- рівень процесу (стосується дій, стратегій виконання завдань),
- рівень саморегуляції (самоконтроль, спрямування та регулювання дій),
- рівень «Я» (особистісні оцінки) [8].

Важливим є визначення науковцями умов ефективності зворотного зв'язку на кожному з рівнів. Зворотний зв'язок на рівні завдань зосереджений на конкретному завданні, над яким працює учень. Він надає інформацію про якість і правильність виконання роботи, а також може містити пропозиції щодо її покращення. Такий фідбек допомагає

школярам зрозуміти, що вони зробили добре, а на чому їм потрібно зосередити свої зусилля, щоб покращити свою роботу.

Зворотний зв'язок на рівні процесу зосереджений на стратегіях і підходах, які учень використовував для виконання завдання. Він допомагає школярам проаналізувати свій процес виконання завдань і визначити, де вони можуть покращити свій підхід до виконання подібних у майбутньому. Зворотний зв'язок на рівні процесу також може допомогти студентам розвинути метакогнітивні навички, зокрема планування.

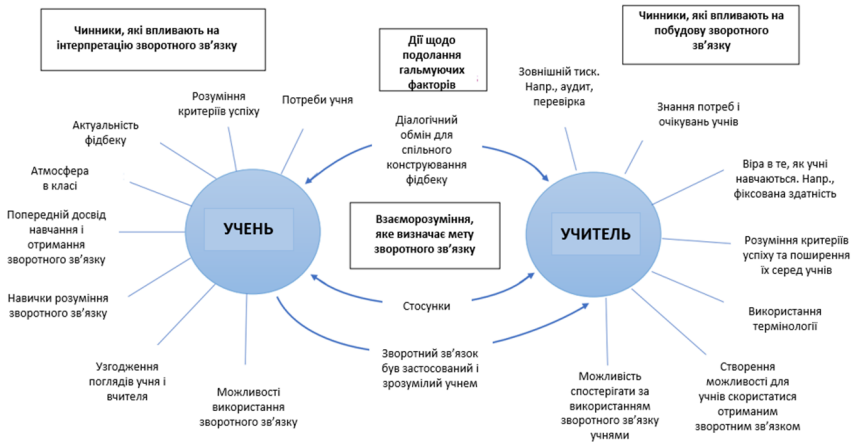
Ефективний зворотний зв'язок на рівнях завдань і процесу взаємопов'язаний і призводить до підвищення зусиль учнів, учбової мотивації, а також до покращення процесів пошуку підказок.

J. Hattie і H. Timperley зазначають, що зворотний зв'язок на рівні саморегуляції є особливо потужним, оскільки сприяє більшій залученості, підвищенню самоефективності. Цей тип зворотного зв'язку спрямований на розвиток здатності учнів до саморегуляції свого навчання. Він заохочує школярів брати на себе відповідальність за власне навчання, надаючи вказівки щодо того, як ставити цілі, відстежувати прогрес і за потреби коригувати свій підхід до навчання. Зворотний зв'язок щодо саморегуляції допомагає учням стати більш незалежними та впевненими в собі.

На рівні «Я» зворотний зв'язок зацентований на допомозі учням у розвитку позитивного уявлення про себе та мислення, спрямоване на зростання. Цей тип зворотного зв'язку спрямований на те, щоб допомогти учням розвинути віру в те, що вони можуть навчатися та вдосконалюватися, а також розвинути почуття власної ефективності. Водночас J. Hattie і H. Timperley зазначають, що зворотний зв'язок на цьому рівні найменш ефективний, оскільки зосереджений на особистості, а не на покращенні навчання. Зокрема, використання похвали на особистісному рівні рідко буває ефективним, оскільки вона не спрямована на вирішення трьох запитань зворотного зв'язку [8].

Привертає також увагу інша цікава концепція зворотного зв'язку під час навчання. В. Т. Ferguson представила в дисертаційному дослідженні модель фідбеку з врахуванням чинників, що впливають на його ефективність в освітньому процесі. Модель передбачає врахування особистості вчителя й учня в процесі надання та сприймання зворотного зв'язку (див. *Рис. 1*) [6].

Із правого боку представлена особистість учителя та чинники, які впливають на те, як педагог буде зворотний зв'язок. Наприклад, на обрання різновиду зворотного зв'язку може впливати зовнішній

Рис. 1. Модель чинників, що впливають на зворотний зв'язок у навчанні, за В. Т. Ferguson

тиск, як-от, перевірки. Авторка зазначає, що очікування педагога щодо здібностей або знань учня можуть впливати на спосіб надання зворотного зв'язку, зокрема учитель, який має низькі очікування щодо учня, може надавати зворотний зв'язок, який не буде стимулювати школяра або не міститиме достатньо інформації, щоб допомогти йому вдосконалитися [6]. На думку науковиці, важливим є те, як вербально оформлює фідбек учитель, наскільки складно формулює для учнів, яку термінологію використовує. Розуміння вчителем критеріїв успіху та спосіб, у який педагог ділиться ними з учнями, може також визначати, дієвість зворотного зв'язку. Окрім того, якщо у вчителя немає можливості простежити, чи використовували учні зворотний зв'язок надалі, учитель не зможе визначити, чи був фідбек корисним для покращення результатів навчання та підтримки учнів, чи мав він якусь цінність для школярів [6].

Із лівого боку в цій моделі представлені чинники, які впливають на отримання й інтерпретацію зворотного зв'язку учнями. Наприклад, потреби учня можуть визначати, чи буде він якимось взаємодіяти з фідбеком: якщо зворотний зв'язок не забезпечує підтвердження успіху, а лише фокусується на розвитку, це може посилити низьку самооцінку учня та його очікування щодо себе. Авторка зазначає, якщо учень не розуміє критеріїв успіху, йому може бути важко

зрозуміти фідбек, оскільки школяр не матиме необхідного контексту. Актуальність зворотного зв'язку для поточної та майбутньої роботи може визначати, як його сприйматимуть учні, чи буде він для них важливим і корисним. Занадто узагальнений, неконкретний або отриманий надто пізно, щоб ним можна було скористатися, фідбек не матиме великої цінності для учня. Якщо учень здатен ефективно здійснювати самооцінювання, він із більшою ймовірністю зрозуміє зворотний зв'язок, він узгоджуватиметься з його власними поглядами, що підвищує ймовірність його взаємодії зі зворотним зв'язком. Галаслива атмосфера в класі або зовнішні відволікаючі фактори можуть обмежити концентрацію учнів на зворотному зв'язку.

Авторка за результатами дослідження доходить до висновку, що попередній досвід може визначати, як учні оцінюють зворотний зв'язок, хоча вони і можуть розрізняти різні підходи, тому негативний досвід в одній ситуації не обов'язково впливатиме на їхнє сприймання в інших ситуаціях [6].

Отже, використання цієї моделі вчителем сприятиме мінімізуванню факторів, які можуть призвести до викривлення, неправильної інтерпретації, нерозуміння або взагалі неприйняття зворотного зв'язку учнями. Водночас, В. Ferguson підкреслює складність процесу зворотного зв'язку і надає переконливі аргументи щодо необхідності глибшого розуміння того, як фідбек конструється й інтерпретується, щоб педагог міг використовувати його ефективно.

Звернемо увагу на групу досліджень, у яких вивчалися окремі аспекти або чинники з ефективного управління вчителем зворотним зв'язком в освітньому процесі.

А. Naves, К. Smith зі співавторами окреслили умови ефективного зворотного зв'язку: визначення учнями корисності фідбеку, доступність способу подання зворотного зв'язку для школярів, час надання, специфіка атмосфери в класі. Виявили, що вчителі оцінюють якість своїх відгуків вище, ніж учні. У висновках вчені підкреслюють необхідність розвивати грамотність надання й отримання зворотного зв'язку в освітньому процесі [7; 9].

J. D. Brown зазначає, що вчителі можуть забезпечити позитивний вплив зворотного зв'язку на результативність учбової діяльності школярів, якщо будуть більш відвертими під час його надання, пояснюватимуть, як формується оцінка, чітко визначатимуть, що вимагається від учнів, і пропонуватимуть альтернативи для покращення якості роботи. Дослідник зауважує, що учні хочуть знати мету, де вони перебувають наразі і як їм рухатися далі. Критичний

зворотний зв'язок буде сприйматися конструктивним, а не осудливим, якщо він надається у сприятливій атмосфері [2].

Слід зазначити, що в сучасних дослідженнях, присвячених фідбеку, визначено, що зворотний зв'язок може не досягати очікуваного ефекту. Зокрема, у роботах I. Shute, S. Gamlem і K. Smith виявлено, що фідбек, якому бракує конкретики, є марним і може розчаровувати учнів [7].

A. Kluger і A. DeNisi встановили, що зворотний зв'язок, наданий в усній формі, у варіанті похвали, а також якщо він загрожує самооцінці учнів не є ефективним [12].

Окрім того, J. Hattie і H. Timperley наголошують, що винагорода теж є недовідомим різновидом зворотного зв'язку, оскільки не містить жодної інформації щодо завдання. На думку дослідників, результативний зворотний зв'язок повинен зосереджуватися на тактиках і стратегіях, які забезпечують когнітивну зацікавленість учнів [8].

Часто вчителі в освітньому процесі використовують похвалу як різновид зворотного зв'язку. H. Corpus, J. Henderlong, M. R. Lepper досліджували, як 4 варіанти похвали впливають на мотивацію учнів, зокрема відсутність похвали, похвала особистості учня, похвала результату учіння та похвала процесу. У результаті були отримані висновки, що похвала учнів за зусилля, а не за здібності є кориснішою для формування мотивації на навчання, орієнтованої на майстерність. Похвала повинна бути конкретною та чітко підкреслювати стратегію учня, його зусилля чи інші аспекти, які перебувають під контролем дитини [5]. Отже, вчителі у процесі управління зворотним зв'язком в освітньому процесі повинні враховувати низьку ефективність похвали особистості учня, використання винагород різного типу для мотивації учіння, а також необхідність надання чіткого та конкретного фідбеку з підкресленням зусиль учнів, які вони застосували в процесі виконання завдань.

Узагальнивши результати досліджень науковців-психологів, визначимо властивості ефективного зворотного зв'язку:

- 1) *Ясність та чіткість.* Зворотний зв'язок має бути чітким і конкретним, щоб учні мали уявлення про те, що вони зробили добре, а що їм ще потрібно покращити. Чіткий зворотний зв'язок також допомагає учням ставити цілі для подальшого навчання.
- 2) *Своєчасність.* Максимально ефективним є зворотний зв'язок, який наданий оперативно. У результаті учні можуть швидко використати його в навчанні.

- 3) *Конструктивність*. Зворотний зв'язок повинен фокусуватися на допомозі у покращенні роботи учнів, а не на критиці чи засудженні. Конструктивний зворотний зв'язок спрямований на те, щоб допомогти школяреві зрозуміти, як покращити свої навички чи знання, надаючи конкретні, дієві рекомендації щодо вдосконалення.
- 4) *Дієвість*. Зворотний зв'язок має бути дієвим, пропонувати учням конкретні кроки, які вони можуть зробити для покращення виконання завдання.
- 5) *Орієнтованість на оцінку зусиль*, а не здібностей. Ефективним фідбек буде лише за умови позитивного акцентування саме на зусиллях, які витратили учні під час виконання завдання.
- 6) *Індивідуальна спрямованість*. Зворотний зв'язок має бути індивідуалізованим відповідно до учбових потреб учня. Наприклад, школярі відрізняються рівнем здібностей, научаністю, швидкістю і темпом засвоєння тощо. Персоналізований фідбек допомагає їм залишатися вмотивованими і не відставати.
- 7) *Орієнтованість на цілі*. Ефективним зворотний зв'язок є тоді, коли зосереджений на конкретних цілях, над досягненням яких учні можуть працювати. Це допомагає школярам бачити власний прогрес і залишатися вмотивованими.
- 8) *Збалансованість*. Зворотний зв'язок має включати як позитивні коментарі, так і конструктивну критику. З одного боку, це сприятиме підвищенню впевненості учнів у собі, а з іншого — конструктивна критика може допомогти вдосконалюватися.

Для того, щоб вчитель мав можливість ефективно управляти зворотним зв'язком в освітньому процесі, видається доречним розглянути його види за різними критеріями.

Зокрема, J. D. Brown в авторській моделі фідбеку визначає наступні різновиди зворотного зв'язку:

- зворотний зв'язок від учителя,
- зворотний зв'язок від себе (Self-feedback),
- зворотний зв'язок у парі учнів (Peer-feedback),
- індивідуальна чи групова учнівська конференція-зворотний зв'язок з учителем,

- різні комбінації вищевказаних чотирьох [2].

На нашу думку, для різновидів фідбеку, вказаних J. D. Brown, було б доречним використати критерій за джерелом виникнення зворотного зв'язку.

У психологічній літературі, присвяченій фідбеку, зустрічаються певна кількість різновидів зворотного зв'язку, але часто без вказання критерію класифікації. Отже, виникла необхідність розробити узагальнену класифікацію різновидів фідбеку, враховуючи різні підходи.

Визначимо існування таких критеріїв та узагальнимо види фідбеку:

1) За джерелом виникнення:

- *Зовнішній зворотний зв'язок*, який надається вчителем або іншими учнями (I. Lourillard).
- *Внутрішній зворотний зв'язок*, який надається учнем самому собі (Self-feedback, D. Nichol).

2) За формою:

- *Усний зворотний зв'язок* — фідбек, який надається вчителем або учнями в усній формі.
- *Письмовий зворотний зв'язок* — фідбек, який надається учням у письмовій формі.

3) За складністю розрізняють:

- *Простий фідбек* — короткий загальний коментар щодо роботи або відповіді учня без надання конкретних деталей чи пропозицій щодо покращення.
- *Деталізований зворотний зв'язок* — розгорнутий фідбек, який містить конкретні та конструктивні коментарі, передбачає пропозиції щодо покращення і спрямований на сприяння навчанню та розвитку учнів.

4) За часом надання:

- *Миттєвий зворотний зв'язок* надається одразу після виконання роботи або відповіді учня, створює можливості для учнів швидко виправити чи скоригувати свою відповідь або виконання завдання (Zhang, Luo, Geng).
- *Відтермінований фідбек* надається через певний проміжок часу, після завершення завдання, може бути корисним для надання більш детальної оцінки роботи або успішності учня,

а також для того, щоб допомогти йому з часом визначити сфери, які потребують покращення (J. Metcalfe, N. Kornell, B. Finn) [14].

5) За метою:

- *Описовий фідбек* — це відгук оцінювача про виконані навчальні завдання, пов'язані саме з результатами діяльності школяра. Він має на меті допомогти учню зрозуміти свої сильні сторони та напрями для вдосконалення, а також спрямувати його до досягнення поставлених цілей (C. R. Rodgers).
- *Оцінювальний фідбек* — вид зворотного зв'язку, який передбачає оцінку роботи чи відповіді учня оцінювачем із наданням загального судження або оцінки результатів діяльності учня. Зазвичай надається після завершення виконання учнем завдання (Bull і McKenna).
- *Коригувальний зворотний зв'язок* передбачає від вчителя коментарі щодо будь-яких завдань, виконаних учнем, які передбачають конкретні пропозиції як покращити відповідь, виправити недоліки в роботі, містять додаткову інформацію або ресурси, які допоможуть учневі знайти правильну відповідь. Може надаватися протягом усього освітнього процесу, а не лише після завершення виконання учбових завдань школярем (M. J. Simonian, D. Brand, S. Barrow) [16].

6) За направленістю щодо досягнення цілей:

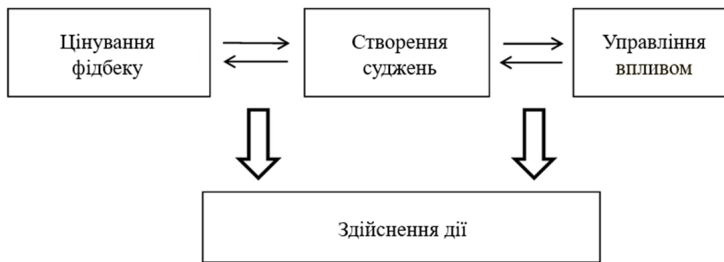
- *Позитивний зворотний зв'язок* — тип зворотного зв'язку, який фокусується на заохоченні досягнень учнів, надається в підтримуючому та заохочувальному тоні і може мати різні форми: похвала, визнання, винагорода (M. J. Simonian, D. Brand, Parsons).
- *Негативний зворотний зв'язок* — тип зворотного зв'язку, який фокусується на виявленні й усуненні помилок у виконанні завдань учнем, є більш критичним (J. Shin, J. Kim).

Ще одним різновидом зворотного зв'язку, який став особливо актуальним в часи дистанційного навчання через пандемію Covid-19, є зворотний зв'язок із підтвердженням.

Зворотний зв'язок із підтвердженням — зворотний зв'язок, який підтверджує учню, що певна подія відбулася (S. Barrow). Наприклад,

його самостійна робота, отримана на електронну пошту учителя. Або ж за умови використання Classroom чи Moodle, що його робота завантажена.

Дослідження останніх років відзначають актуальність формування грамотності в наданні й отриманні зворотного зв'язку в освітньому процесі. Зокрема, цьому присвячені роботи D. Carlessa і D. Boud, а також G. T. L. Brown [3; 4]. Наприклад, D. Carlessa і D. Boud зосереджуються на вивченні цієї проблеми у студентів, але їх ідеї можна застосувати для школярів. Учені стверджують, що зворотний зв'язок — це не односторонній процес спілкування від викладача до студента, а діалог, у якому беруть участь обидві сторони. Автори пропонують модель фідбеку, яка підкреслює важливість залучення студентів до процесу зворотного зв'язку, а також необхідність того, щоб він був постійним, своєчасним і конструктивним. Дослідники вказують, щоб студенти могли отримати переваги від зворотного зв'язку, вони повинні спочатку отримати навички використання фідбеку, мати для цього мотивацію. Студенти, які є «грамотними у сфері зворотного зв'язку», здатні розуміти, інтерпретувати та використовувати фідбек для покращення свого навчання (див. *Рис. 2*).

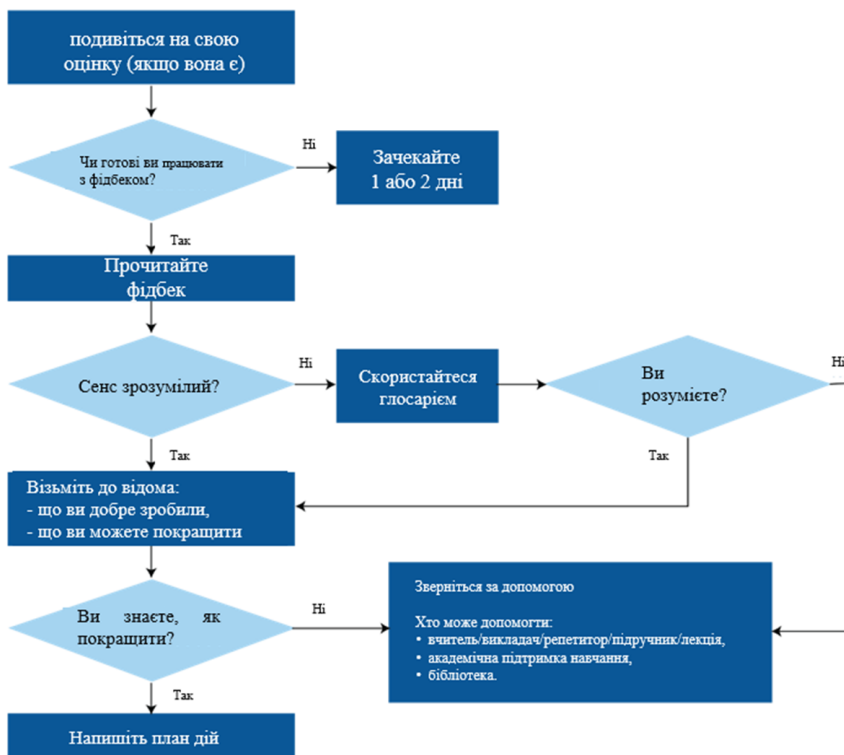

Рис. 2. Формування грамотності у студентів із використання зворотного зв'язку

На думку D. Carlessa і D. Boud, комбінація трьох функцій — цінування фідбеку, створення суджень та управління впливом — максимально сприяє діям студентів, у результаті чого вони можуть стати більш ефективними та брати на себе більшу відповідальність за власне навчання [4].

N. Winstone і R. Nash зазначають важливість обоїльної відповідальності вчителів та учнів за зворотний зв'язок. Вони розглядають ефективний зворотний зв'язок як спільний процес,

а їх модель спрямована на сприяння залученню учнів до процесу зворотного зв'язку та їхньої активності в ньому, а також на підвищення якості фідбеку та його впливу на навчання студентів [17]. Науковці запропонували алгоритм, використовуючи який учні зможуть значно підвищити ефективність отриманого зворотного зв'язку (див *Рис. 3*).

Рис. 3. Блок-схема роботи зі зворотним зв'язком для учнів і студентів (адаптовано за Winstone & Nash (2016))

У цій блок-схемі, яку було адаптовано для курсу «Дизайну навчання та інновацій навчання» в Університеті Ньюкасла (Австралія), учням і студентам пропонується чітка інструкція щодо взаємодії з фідбеком.

На нашу думку, ця блок-схема може бути досить корисною для учнів, які тільки вчаться взаємодіяти зі зворотним зв'язком і тільки набувають навичок грамотного поводження з фідбеком.

Висновки

Здійснений теоретичний аналіз підтверджує актуальність проблеми управління вчителем зворотним зв'язком в освітньому процесі, а також вплив фідбеку на ефективність навчальної діяльності та результативність учбової. Здійснене узагальнення видів зворотного зв'язку дозволяє підбирати вчителю найбільш вдалий варіант фідбеку залежно від завдань, які ставить педагог. Цьому ж сприяє виконаний огляд доказів щодо ефективності різних видів фідбеку. У роботі визначено властивості зворотного зв'язку, а також підкреслено необхідність розвитку грамотності учнів щодо використання фідбеку.

Окрім того, розкрита недостатність досліджень, які б вивчали специфіку сприймання фідбеку учнями та студентами, оскільки від цього чинника також залежить ефективність зворотного зв'язку. У перспективі планується експериментальне вивчення особливостей сприймання школярами зворотного зв'язку, отриманого від учителя й інших учнів.

References

1. Black, P., & Wiliam, D. (1998). Assessment and classroom learning. *Assessment in Education*, 5 (1), 7–74.
2. Brown, J. D. (2019). Assessment Feedback. *The Journal of Asia teft*. Spring, 16 (1), 334–344.
3. Brown, G. T. L. (2017). Feedback, Grading and Reporting. *Assessment of Student Achievement* (1st ed.). Routledge. 14.
4. Carlessa, D., & Boud, D. (2018). The development of student feedback literacy: enabling uptake of feedback. *Assessment & Evaluation in Higher Education*, 43 (8), 1315–1325.
5. Corpus, H. J., & Lepper, M. R. (2007). The effects of person versus performance praise on children's motivation: Gender and age as moderating factors. *Educational Psychology*, 27 (4), 487–508.
6. Ferguson, B. T. (2019). Feedback for learning: exploring the views of secondary school students about feedback and how they can shape classroom practice. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/211242273.pdf>
7. Gamlem, S. M., & Smith, K. (2013). Student perceptions of classroom feedback. *Assess. Educ. Principles, Policy & Prac.*, 20, 150–169.

8. Hattie, J., & Timperley, H. (2007). The Power of Feedback. *Review of Educational Research*, 77 (1), 81–112.
9. Havnes, A., Kari, S., Dysthe, O., & Ludvigsen, K. (2012). Formative assessment and feedback: Making learning visible. *Studies in Educational Evaluation*, 38 (1), 21–27.
10. Hudspeth, D. (1988). Feedback in distance education. *Development communication report*, 63.4, 12–13.
11. Kiely, Lori S. (2004). Feedback in Distance Learning: Do Student Perceptions Of Corrective Feedback Affect Retention In Distance Learning? Graduate Theses and Dissertations. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/154466704.pdf>
12. Kluger, A. N., & DeNisi, A. (1996). The effects of feedback interventions on performance: A historical review, a meta-analysis, and a preliminary feedback intervention theory. *Psychological Bulletin*, 119 (2), 254–284. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.119.2.254>
13. Malecka, B., Boud, D., Carless, D. (2020). Eliciting, processing and enacting feedback: mechanisms for embedding student feedback literacy within the curriculum. *Teaching in Higher Education*, 27, 1–15. <https://doi.org/10.1080/13562517.2020.1754784>
14. Metcalfe, J., Kornell, N., & Finn, B. (2009). Delayed versus immediate feedback in children's and adults' vocabulary learning. *Memory & Cognition*, 37 (8), 1077–1087. <https://doi.org/10.3758/MC.37.8.1077>
15. Nicol, D. J. & Macfarlane-Dick, D. (2006). Formative assessment and self-regulated learning: a model and seven principles of good feedback practice. *Studies in Higher Education*, 31 (2), 199–218.
16. Simonian, M. J., & Brand, D. (2022). Assessing the efficacy of and preference for positive and corrective feedback. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 55 (3), 727–745. <https://doi.org/10.1002/jaba.911>
17. Winstone, N. E., & Nash, R. A. (2016). The Developing Engagement with Feedback Toolkit (DEFT). York, UK: Higher Education Academy. URL: <https://publications.aston.ac.uk/id/eprint/40981/1/DEFT.pdf>

O. Khalik

The teacher's management of feedback in the educational process learning process

Abstract. The article offers an overview of approaches and models of feedback in the educational process, defines the general characteristics of

effective feedback, and considers the features of feedback management by the teacher. The text summarizes the proofs of the influence of feedback on the learning and academic performance of students. Specifically, it offers the evidence of ineffectiveness of praise at the personal level as a type of feedback. The article further summarizes the types of feedback according to various criteria, in particular, according to the source of occurrence, form, purpose, complexity, time of providing, and the approach of achieving goals. Finally, it determines factors and conditions for providing effective feedback as well as problems that may interfere with the effectiveness of feedback management in the educational process.

Key words: feedback, motivation, praise, feedback models, feedback management.

Халік Олена Олександрівна,

кандидат психологічних наук, доцент

доцент кафедри загальної та вікової психології

Криворізький державний педагогічний університет

Кривий Ріг, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0460-6072>

khalik@kdpu.edu.ua